

Nils Aksel Røsæg:

Den korte tiden – og den nærværende tiden

Jesu og urkristendommens bidrag til dialogen om tidsforståelsen

Både syklisk og lineær tidsforståelse

Den jødisk-kristne tradisjons bidrag til dialogen om menneskelig forståelse og livstolkning er særlig utviklingen av ideen om at historien og menneskelivet har en hensikt, en retning, og et mål. Dette er den lineære tidsforståelse. For faget «religion og etikk» i videregående skole må dette være et viktig inngangs-perspektiv. Den jødiske og kristne tradisjon har en historisk frelsesforståelse – i den grad at noen bibelteologer også har talt om etableringen av en egen «frelshistorie» innenfor den allmene historien¹. Retningen og målet gir også historien mening. Historiens mening er dens sammenheng. Andre tankemønstre er som kjent at tiden egentlig ikke har en hensikt, en retning, et mål og en mening – *fatalisme*, eller at livet og historien bare stadig følger det gjentatte løp av årstider eller vekstsykluser – *syklisk tidsforståelse*. Selvsagt skal også dette trekkes frem.

Det et første poeng her er at den jødisk-kristne skaperteologi også godt kjenner den sykliske tidsforståelse. Og den ser det som en del av det fortsatte skaperverk. Se f.eks. Bibelens Salme 104 og de bibelske visdomstradisjoner – og hør hva de vakkert skildrer:

«Herre, hvor mange dine gjerninger er! Og alle har du gjort med visdom (håkma/sofia; jfr. filo-sofia). Alt venter på deg, at du skal gi dem mat i rette tid. Du lar kilder velle frem i dalene, og bekker renne mellom fjellene. Du gir vann til alle villdyr i marken, der slokker villeslene sin tørst. Du vanner fjellene fra din høysal, og jorden fylles med grøden du gir. Du lar gresset gro for

dyrene, og for mennesker vekster som de kan dyrke. Slik lar du brødet komme fra jorden, og vinen som gjør menneskene glade. Du lar ansiktene skinne av olje, og gir brød som styrker mennesket². Du skapte månen til å fastsette tider, og solen som vet når den skal gå ned. Du sender mørket, og natten kommer; da kryr de fram alle dyr i skogen. Så renner solen, de lister seg vekk og legger seg rolig i sine huler. Da går mennesket til sin gjerning, for å gjøre sitt arbeid til det er kveld».

Med dette er vi midt i natur- og livsvirkeligheten, og midt i hverdagen. Man trenger altså ikke gå til tenkning inspirert av østlig reinkarnasjonslære for å få kontakt med både naturens, menneskelivets og historiens sykluser. Den skapningsnærheten finnes allerede sterkt tilstede i den Bibelske virkelighets-tolkning og livsfølelse – som også er orientalsk. Den er poetisk nærværende om livet i verden. Den deler livserfaringene- og tolker dem. Den taler denne verdens språk. Men både jødisk og kristen teologi tenker at både historien og menneskelivet har en retning, et mål og en ende³. Og at en ny fremtid kommer mot oss. Og at denne fremtiden er virksom allerede, og inspirerer oss her og nå⁴.

Problemstilling: Tid med hensikt, retning, mening, mål og ende?

I nytiden er imidlertid tanken om at historien har en hensikt, retning, mening og et mål og en ende blitt sterkt utfordret – også innenfor den jødisk-kristne tradisjon selv: 1) Noen

har hevdet at Bibelens eskatologiske språk, som taler om en ende (et eschaton) i historien, må «avmytologiseres»⁵. For det stemmer ikke lenger med den historiske virkelighet og erfaring, eller med hva vi kan forvente. Det er gått 2000 år nå. Ja, det er gått mer⁶. Andre sier da rett og slett at en felles ende for tiden er lite trolig, siden verken «Kristi gjenkomst» (parusi) eller «verdens ende» kom i det første århundre eller like etter det, slik urkristendommen tenkte seg. 2) Videre sies det at både det jødiske og det kristne eskatologiske og apokalyptiske språket først og fremst ble dannet for å trøste jøder og kristne i trengsel i perioden 200f.Kr. til 200 e.Kr⁷. Det kan derfor ikke forklare noen felles hensikt, retning, mening, mål og ende for historien – som skulle gjelde universelt. Forslagene er altså enten at eskatologisk tenkende jøder og kristne tok feil – i det minste med hensyn til tidspunkt, eller at det eskatologiske språket ikke egentlig har til hensikt å uttale seg om hele menneskehetens historiske fremtid på en konkret måte i det hele tatt.

Har vi misforstått? Eller kan vi tenke annerledes?

Er dette riktig? Følte de første kristne selv at de «tok feil»? Eller kan det eskatologiske og apokalyptiske språket forstås annerledes? Og kan det i så fall ha noe blivende viktig å si oss om menneskelivet i sin alminnelighet og om denne verden – og noe som annet språk ikke får sagt? Er det ikke egentlig slik at det eskatologiske og apokalyptiske språket nærmer seg det dikteriske, det metaforiske språket? Og at litterært språk og poesi ofte sier mer og viktigere ting enn saksutredninger kan, mer enn fagprosa kan? At både billedkunst, musikk og diktning ofte er «sannere» enn «vanlig» vitenskap⁸? Dessuten: Forsto ikke egentlig de første kristne Jesus «gjenkomst» (parusi) like meget som *nærvær*? At det er det som er det både bokstavelige og saklige poenget ved «parusien»?⁹ I så fall, blir meget annerledes.

Jesus og tiden – en dobbelt tese

Det er to ting i det Jesus sier om tiden som skiller hans eskatologi og apokalyptikk fra de øvrige jødiske apokalypser fra perioden 200f.Kr – 200e.Kr¹⁰. Det ene er den *betingede* karakter han gir sine utsagn om tiden. Det andre er den *realiserte* eskatologi, som var karakteristisk for ham¹¹. Det er den doble tesen i det følgende. Her kan vi bare brette tesen litt kort ut. Men tesen må forstås i sin sammenheng; vi må antyde en del av tekstene rundt den, særlig fra evangeliene. Både selve tesen og et utvalg av disse tekstene og flere kan man ta frem og samtale om i faget «religion og etikk». Det kan invitere elevene med i et nytt verdensperspektiv – eskatologiens, og dens språk. På denne bakgrunn kan klassen også dele egne tanker og erfaringer om tiden. For de fleste av oss har tanker eller forventninger om tiden – både om fremtiden og om den korte og den nærværende tiden, som er den viktigste.

Tesens første ledd: Jesus er primært eskatolog, ikke primært apokalyptiker

1. Fremtidsforventning – allment

Bibelen kan gi ord som møter egne tanker og erfaringer. Det første vi ser i evangeliene, er at *Jesus så fremover*. Han delte de jødiske forventninger om Guds inngripen i historien, og om en ny og bedre verden. Svært mange steder viser det:

1) I «Fadervår» lærer han disiplene å be «komme ditt rike, skje din vilje» (QLk 11,2/Mt 6,10)¹². Merk her også at selv om Gud er i «himmelen», ber Jesus om at Guds vilje må skje «som i himmelen så og på jorden». Det er et ofte oversett poeng. For menneskene er det *jorden* som er viktig – ikke «himmelen», cfr. Johannes» Åpenbarings tale om «en ny himmel og en ny jord» (21,1f). Det er *skapningen* som skal restitueres og legemene som skal nyskapes (Rom 8). Det tales om *legemlig* oppstandelse, om enn med andre legemer (Mk 12,18-27pp og 1.Kor 15). Det bibelske fremtidsperspektiv er at det skal bli *en ny jord*, ikke at vi skal

komme til himmelen¹³. Tilstanden fra i urhistorien og hagen før fallet gjenopprettes. 2) I Bergprekenen heter det: «*Salige er de som er fattige (i seg selv), for himlenes rike er deres. Salige er de som sørger, for de skal trøste. Salige er de tålsomme, for de skal arve jorden. Salige er de som hungrer og tørster etter rettferdigheten, for de skal mettes*» (QLk 6,20f/Mt 5,3-5) Annet-leddene er i futurum. Her ser vi en klar fremtidsforventning, en visjon om en ny orden. 3) Slik også i hans ord ved begeret i det siste måltid med disiplene: «*Aldri mer skal jeg drikke av vintrets frukt før jeg drikker den ny i Guds rike*» (Mk 14,25p). Jesus så fremtiden som Guds fremtid. Og den ventet han positiv: 4) «*Mange skal komme fra øst og fra vest og sitte til bords i Himmelriket*» (QLk 13,39/Mt 8,11). Det er det måltidet Jesus inviterer til i sine lignelser (f.eks. gjestebuds-lignelsen QLk 14,15-24/Mt 22,1-10) og i sine handlinger (bl.a. QMt 11,18p; Mk 2,13-17pp; SLk 19,1-10; Mk 6,30-44pp). Legg merke til at språket om føde, om mat og drikke – både legemlig og sjelelig/ åndelig, er gjennomgående.

2. De to eoner, og de to verdener

Mer generelt viser ganske mange steder at Jesus delte sine samtidiges tanker om at denne tidsalder skulle bli avløst av en ny tidsalder, en ny eon. Ordet «aion», «tidsalder», er det greske ordet. På hebraisk talte man om «olam», «verden» (som også var tid): om «denne verden», og om «den kommende» (ha-*olam hazze* og ha-*olam habba*). I ordet til disiplene og dem som har fulgt ham, taler Jesus om denne tid og den kommende tid: «*de skal få hundre ganger så mye igjen her i tiden (en to kairou touto), og i den kommende verden/tidsalder (en to aioni to erchomeno) evig liv*» (Mk 10,30p). Særlig Matteus-evangeliet, det mest jødiskepregede, reflekterer denne kontrasten hos Jesus (se f.eks. Mt 12,32; 13,39.49; 21,19; 28,20; Mk 4,19; Joh 13,8).

Ut fra dette kan samtalen bli: Hvordan

tenker elever i videregående om fremtiden? Hva er «himmelen» for noe? Er den et sted? Hva er «sjel» for noe? Kan egentlig sjel og legeme skilles? Er tanken om sjelens udødelighet kristen? Eller tanken om legemets oppstandelse? Mange mennesker har få eller ingen forventninger om fremtiden i det hele tatt, og liten håpshorisont for livet sitt. Hvorfor? Og hva gjør det med livet?

3. Nærforventning – seks steder

Vi må skjelne mellom allmen fremtidsforventning og mer kvalifisert nærforventning. Noen steder synes det som om Jesus ventet seg tidens ende innen svært kort tid, innen sin egen levetid eller sin egen generasjons levetid. De seks mest kjente stedene om dette er: SMk 9,1; SMt 10,23; Mk 13,30; Mk 14,62pp; SLk 18,8; SMt 26,18. Også Jesu forutsigelser om sin egen lidelse går inn i nærforventningen.

Også de som var rundt ham, synes å ha hatt en slik nærforventning, se f.eks. Lk 19,11; Apgj. 1,6; Joh 6,14f. Avsnitt fra et bredt spekter av kilder viser at mange av Jesu tidligste etterfølgere mente at det eskatologiske klimaks nærmet seg, se f.eks. Apgj 3,19f; Rom 13,11; 1.Kor 16,22; 1.Tess 5,1-11; Heb 10,37; Jakob 5,8; 1.Pet 4,17; 1.Joh 2,8; Åp 22,20; Didache 16. «*Enden er oss nærmere nå enn da vi først kom til tro*», skriver Paulus fra Korint til de kristne i Roma i år 56/57 (Rom 13,11).

4. Fire motargumenter mot nærforventning

Disse særlige «nærforventningsstedene» har vært en snublesten for mange – for her synes det jo som om Jesus tok helt feil:¹⁴ Er dette et argument mot kristentroen? To millennier er gått, og ingenting er skjedd. Vi er allerede godt inn i det tredje. Denne type innvendinger er for øvrig slett ikke nye, se 2.Pet 3,3f; 1.Tess 4,15ff. Mange elever vil også ha hørt om eller følt dem. De er også stadig diskutert i bibelforskningen. Men taler Jesus entydig om nærforventning? En rekke steder og momenter peker også i annen retning:

1) Den «synoptiske apokalypse» i Mk 13pp regner dog med «fødsels-veer» og en «trengselstid» *av en viss varighet* (krig, hungersnød, jordskjelv, forfølgelser, familiespjittelser, hat). 2) SMt 24,14 har også en betingelse: «*Og evangeliet om riket skal forkynnes i hele verden til vitnesbyrd for alle folkeslag, og så skal enden (to telos) komme*». 3) Jesus *advarer* gjentatt og meget sterkt mot å føre vill ved å forutsi enden: Mk 13,5f og 21-23pp. 4) Og fremfor alt sier han: «*Men den dag og den time kjenner ingen, ikke englene i himmelen og heller ikke Sønnen, bare Faderen*» (Mk 13,32). Dette er et viktig sted. James Dunn kaller dette «*a cautionary note* in his teaching on the future». Man kan gjerne begynne med denne viktige eskatologiske *reservasjon*¹⁵. De fleste forskere mener da også at akkurat dette neppe kan stamme fra andre enn Jesus selv; urkirken ville aldri ha skapt et slik Jesus-ord (jfr. det forskerne kaller «*criterion of embarrassment*», pinlighetskriteriet)¹⁶. Det innflytelsesrike «Jesus Seminar» i USA har nylig (1993) stemt med et forhold på 3 mot 1 for at Jesus selv ikke ventet verdens ende i sin egen levetid, eller i sin generasjon¹⁷. Den samme uvitenhet om fremtiden ser vi også i Joh 21,20-23.

5. Ingen apokalyptisk endetidskalender

Vi ser altså at Jesus *avviste* å sette opp en kalender med uker og dager frem mot enden, evt. med perioder representert med dyr og hoder, evt. med segl, basuner og skåler, slik vi av og til finner det i apokalyptikken, f.eks. i Danielsboken og i Johannes Åpenbaring. Og slik vi har sett det blitt forsøkt opp gjennom historien. Jesus forkastet uttrykkelig og flere ganger en slik fremgangsmåte, og advarte mot dem som fulgte den: «*Pass på at ikke noen fører dere vill! For mange skal komme i mitt navn og si: «Det er meg». Og de skal villed mange*» (Mk 13,5fpp, gjentatt i v21-23pp: *For falske messiaser og falske profeter skal stå frem og gjøre tegn og under for om mulig å føre de utvalgte vill. Vær på vakt!*)¹⁸). Jesus gir derfor bare en skisse med

hovedproblemstillinger i fremtiden – til forberedelse og trøst for de første kristne, men ingen detaljer. Jesus gir intet orienteringskart med poster og en tidstabell, men en retning og et hovedpoeng om å våke, om å være våken – for tiden er alltid like nær. *Eskatologi hos Jesus er ikke et beregningsgrunnlag, men en nærværende livsform.*

6. Det er Gud som er også tidens Herre

Med andre ord: det er et element av *uvitenhet* om enden hos Jesus, og derfor også av usikkerhet – på tross av ordene om nærforventning. Enden (to eschaton/ha'-qqez) og «Herrens dag» (jom Jahwe) kunne ikke forutsies så klart som mange apokalyptikere har trodd. Gud kan *forkorte* den eskatologiske trengselstid for de troende, sier Jesus (Mk 13,20pp). Men da er det også trolig at han kan *forlenge* nådetiden, den siste sjanse til omvendelse. Han kan «*la treet stå et år til*» (SLk 13,6-9). Han kan se til at «*evangeliet først blir forkynt for alle folkeslag, før enden kommer*» (SMt 24,14). Dette endrer ikke konklusjonen om at Jesus hadde en forventning om at enden var nær. Men det presiserer den. Ut fra dette kan man også samtale i klassen om spekulasjoner og forventninger rundt tusenårsskiftet. Er egentlig nyttårsaften 1999-2000 et magisk øyeblikk? Er ett tidspunkt i tiden egentlig viktigere enn andre? Er det ikke egentlig tiden her og nå som er viktigst?

7. Eskatologi, bare delvis apokalyptikk

Jesu forkynnelse er altså ikke uten videre og ikke helt ut apokalyptisk. Men den er *eskatologisk*, for den regner med en ende, et «eschaton». Den benytter også noen apokalyptiske bilder og litterære konvensjoner¹⁹. Men hos Jesus finner verken fast utførte tids-skjemaer eller apokalyptiske visjoner åpenbart av engler²⁰. Sammenlignet med samtidige skrifter som f.eks. 1.Henoksbok, 2.Baruk, 4.Esra og Johannes Åpenbaring er det en nøkternhet i uttrykket som dels er påfallende. Men mest befriende.

Tesens annet ledd: Fremtiden er her nå! Grip dagen!

1. Realisert eskatologi – «allerede nå» -steder

Innholdet er imidlertid slett ikke nøkternt: Det som aller mest skiller Jesu ord og gjerninger fra all annen jødisk apokalyptikk og eskatologi i hans samtid er det klare preg av «realisert» eskatologi: at det eskatologiske Gudsriket på sitt vis allerede var til stede og aktivt i og med hans virke og person. Derfor var det Jesus talte så sterkt om tiden. Hos ham og i NT ellers er tiden ikke bare en utstrekning (chronos), men også et avgjørende tidspunkt (kairos).

Sentralt temaet i Jesu forkynnelse er «Guds rike». Få – både blant forskere og bibellesere – er uenige om det. Uttrykket «Guds rike» og det synonyme «Himlenes» (dvs. Guds rike) (særlig i Mt. evg.) forekommer om lag 100 ganger i den synoptiske tradisjon. Mange av lignelsene er lignelser om Guds rike: «Guds rike er å ligne med...». Det sies en masse om Gudsriket. Men det som særlig sies, er at det er tilstede her og nå – der Jesus

er og virker. Her er noen av de viktigste stedene: «Tiden er kommet, Guds rike er nær. Vend om og tro på evangeliet», Mk 1,14fpp²¹. 2) «Helbred de syke og si: Guds rike er kommet nær til dere», Qlk 10,9.11/Mt 10,7. 3) «Men er det ved Guds finger (Ånd) jeg driver ut de onde ånder, da er jo Guds rike kommet til dere», Qlk 11,20/Mt 12,28. 4) «Guds rike kommer ikke på en slik måte at en kan se det med øynene. Ingen vil kunne si: Her er det, eller: Der er det. For Guds rike er iblant/inni dere (entos hymin)», SLk 17,20f. 5) «Det dere ser på jorden og himmelen vet dere å tyde. Hvorfor kan dere ikke tyde denne tid?», Qlk 12,54ff.

At Gudsriket er nærværende til stede, viser Jesus også med sine undergjerninger, sine demonutdrivelser, med sin frelsesinnbydelse og med sitt kall til etterfølgelse. Han er radikal. Det er nå det gjelder. Hos ham spisser livet seg til. Tiden er her. Til den rike unge mann sier han: «En ting mangler deg: Gå bort og selg det du eier, og gi alt til de fattige. Da skal du få en skatt i himmelen. Kom så og følg meg!» (Mk 10,21pp). Og han

sier: «Ingen som har lagt hånden på ploegen og så ser seg tilbake, er egnet for Guds rike» (Lk 9,62).

Svært store mengder av det synoptiske evangeliematerialet kan altså sammenfattes under overskriften om «realisert» eskatologi – eller «eschatology in process of realization»²². I Johannesevangeliet er dette ennå mer aksentuert, der den synoptiske apokalypse faller ut, og den lange avskjedstale med disiplene om fortsatt nærvær (Joh 13-17) kommer inn.

2. Invitasjon

Gudsriket er til stede. Derfor kan Jesus gi denne invitasjon: «Kom til meg, alle dere som strever og har tungt å bære, så vil jeg vi dere hvile. Ta mitt åk på dere og lær av meg, for jeg er tålsom og ydmyk av hjertet, og dere skal finne hvile i deres sjeler (SMt 11,28-30). Dette gjør han på bakgrunn av sitt unike forhold til Faderen: «Jeg priser deg, Far, himmelens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for kloke og forstandige, men har åpenbart det for enfoldige. Ja, Far, for dette var din gode vilje. Alt har min Far overgitt meg. Ingen kjenner Faderen uten Sønnen og den som Sønnen vil åpenbare det for» (QMt 11,25-27p). Johannesevangeliet utdyper disse to synoptiske poengene.

3. Visdommen i tiden (sofia/håkma')

Men hvem er det som inviterer? Som sendebud fra Gud representerer både Johannes døperen og Jesus visdommen i tiden, sier Jesus: «Men denne slekt, hva skal jeg sammenligne den med? Den ligner barn som sitter på torget og roper til hverandre: «Vi spilte fløyte for dere, men dere ville ikke danse; Vi sang sørgesanger, men dere ville ikke klage». For Johannes kom; han verken spiste eller drakk, og folk sier: «Han er besatt». Menneskesønnen kom; han både spiser og drikker, og de sier: «Se, for en storeter og vindrikker, venn med tollere og syndere!». Men Visdommen har fått rett, det viser dens gjerninger» (QMt 11,16-19p).

Her anvender han temaet med Guds visdom fra GT på seg selv. Se Ordspr. kap.8 (og også Sal.Visd. kap.8 og Sirak kap.24). Her minner Jesus mer om en filosof og en visdomslærer enn om en apokalyptiker. Det er visdommen som inviterer.

4. Konflikt og krisis (dom)

Dette får følger: Bak begivenheter på jorden, i sin egen virksomhet, synes Jesus å ha sett overnaturlige konflikter. I hvert fall så han demonutdrivelsene som begynnelsen på Satans eskatologiske nederlag: «Ingen kan gå inn i den sterkes hus og røve det han eier, uten at han først har bundet den sterke. Da kan han plyndre huset hans» (Mk 3,27pp). De onde ånder sier: «Er du kommet før tiden (pro kairou) for å pine oss?» (Mt 8,29). På denne bakgrunn er det slett ikke umulig at Jesus så endetidsbegivenhetenes klimaks i Menneskesønnens komme fra himmelen, og da bevisst spilte på Dan 7,13f. De apokalyptiske Menneskesønnsstedene trenger slett ikke være sekundære, slik mange hevder de er (Mk 8,38pp; 13,26fpp; 14,62pp etc).

5. Carpe diem! – Dagen er din.

Vi oppsummerer: Ingen annen har sagt det Jesus sier om eskatologien: At «Tiden er kommet», at den er «full», at «Guds rike er nær – vend om og tro på evangeliet» (Mk 1,14fpp). At «Guds rike er kommet nær til dere» (Qlk 11,20/Mt 12,28; Qlk 10,9). At «Guds rike er iblant/inni dere» (SLk 17,20). Ingen har heller kommet med så radikale krav til etterfølgelse og om hva en skal gjøre med livet sitt. Dette må det være interessant å snakke med elever i videregående skole om, jfr. filmen «Dagen er din» som nettopp sentrerte mot mottoet «Carpe diem – grip dagen».

6. Domshorisont

Den nærværende invitasjonen har også en annen side: Mange av Gudsrikelignelsene har også et høst- og domsperspektiv. På en gammeltestamentlig bakgrunn står begrepet

«høsten» for dommen (f.eks. Amos 8,1f; Hos 6,11; Joel 3,18, cfr. også QLk 3,7-9p om Johannes døperen). I lignelsen om ugreset i hveteåkeren ser Jesus for seg et endetidspunkt, en høst og en dom: «*La dem begge vokse der sammen til høsten kommer. Og når det er tid for innhøsting...* SMT 13,29f). Jesus omtaler et slikt innhøstningstidspunkt i flere lignelser: se «frukt-tiden» i lignelsen om forpakterne av vingården (Mk 21,34.41pp), jfr. også Mk 11,13 om tiden for fiken. Se også SMk 4,26-29; Mk 4,1ffpp; SMt 13,47-50; Mt 5,23-26. QLk 3,7-9 tas opp i SLk 13,6-9.

7. Dommen er nødvendig – først og fremst for oppreisning og rettferdighet

Hos Jesus ser vi tanken om den endelige dom (høsten, Herrens dag), og om Guds eskatologiske omveltning og oppreisning. Da skal ting bli snudd opp ned, sist skal komme først, minst skal bli størst og størst skal bli minst (bl.a. QLk 13,29/Mt 8,11). *De undertrykte skal få sin rett.* Dette er nytt i forhold til en del tidligere bibelske tradisjoner: Jobsboken viser f.eks. en måte å komme til rette med det ondes problem på: dette er ikke til å forstå. Man må bare slå seg til ro med det som skjer. Men dette er ikke nok for Jesus. Jesustradisjonen er utålmodig, og aktiv. Jesustradisjonen *inspirerer* til å se – bak den langsomme utviklingen i denne verden – den store endelige dom og omveltningen som snart kommer. Se f.eks. vekstlignelsene i Mk 4 og Mt 13 – om sennepsfrøet, om surdeigen osv. Uretten er bare midlertidig. Den har en tidsgrense.

I forhold til Jobsboken og Danielsboken går det fra kvietisme (cfr. engelsk quiet) til aktivisme hos Jesus. Den store domslignelsen i SMt 25,31-46 er både en protestlignelse og en radikalt utfordrende lignelse. Hos ham ser vi den aktive visjonen om det rette samfunn og de rette verdier. Uretten skal ikke alltid få rett. Rettferdigheten vil seire. Vi ser visjonen om den gjengjeldende og omfordelende rettferdighet. Og om ufor-

tjent nåde og en fullkommengjort fremtid. Kall det gjerne en visjon, kall det gjerne en utopi. Men hvis vi ikke har visjoner, bilder, idealer om rettferdighet og omveltning – kan de da skje? Ta ikke håpet fra oss, for uten håp blir tilværelsen vektløs. Jfr. Jer 29,11: «*For jeg vet hvilke tanker jeg har med dere, sier Herren, fredstanker og ikke ulykkestanker. Jeg vil gi dere fremtid og håp.*»

Vi ser: domsaspektet hos Jesus og i hans tidsforståelse har tre funksjoner: 1) pdes. advarsel og irettesetting til dem som trenger det, og pdas. 2) trøst og 3) oppfordring og oppmuntring til dem som trenger det.

8. Dommen er nødvendig for ansvarlighet – menneskets adelsmerke

Domshorisonten er felles for både de bibelske domsprofeter, døperen Johannes og Jesus. Å frykte Herren, det er visdom (Job 28,28; Salme 110,10; Ordspr 9,10; 15,33; Mika 6,9). Det er Herren som gir visdom, sier Bibelen (Ordspr 2,6; Fork 2,26; Dan 2,21). Så lær meg visdom i hjertets dyp! (Salme 51,8). Det kommer en tid da en kalles til regnskap. Slik er det i livets forhold. Dette er altså ikke spesielt kristent. Men den kristne tradisjon setter ord på det. Lignelsen om talentene er en del av Jesu tale om tiden (QLk 19,11-26/Mt 25,14-30). Mennesket er gitt et ansvar for å forvalte våre liv. Vi er vist tillit i tiden. Dette er allmenmenneskelig viktig. Blant spørsmål man da kan samtale om er: Kan en Gud som dømmer skape et positivt selvbilde? Er ikke domstanken negativ? Nei, slett ikke. Den viser til menneskets verdighet. Ta ikke dommen fra oss, for uten den blir tilværelsen vektløs og livet sløvt²³.

Tesens sammenheng - å holde to tanker i hodet samtidig

Den kristne eskatologi kan føre til verdensflukt og kvietisme. Om verdens ende kommer i morgen, hvorfor da anstrenge seg i dag? Men den kan også føre til verdensforandring og verdensendring og ansvarlighet

og aktivitet²⁴. Hos Jesus og i urkristendommen var den klart ment å føre til det siste. Når Jesus forkynte Gudsrikets komme, kalte han til etterfølgelse og tjeneste som en direkte konsekvens av det.

Jesus skrev ikke selv, og Paulus er den tidligste forfatter i Det nye testamente, og da den første vi kjenner i urkristendommen. Det er vanlig å datere de andre skriftene senere enn hans brev. Han er et eksempel på en som kan holde to ting i hodet samtidig: På den ene siden kan han si at «*Dere vet hvilken tid det nå er, for frelsen er oss nærmere nå enn da vi kom til tro. Natten er snart slutt, dagen er nær*» (Rom 13,11f, i år 56/57 fra Korint). På den annen side førte ikke dette til at han satt med hendene i fanget, han gikk energisk inn i troskommunikasjon både blant jøder og kristne. På etikkens område var eskatologien en impuls til engasjement og ansvarlighet. Paulus er min helt: hos ham førte eskatologien verken til uansvarlighet (libertinisme) fordi tiden var så kort, eller til selvpoptatt askese. Luther sa det slik at «selv om jeg visste at Jesus kom igjen i morgen, ville jeg likevel fortsatt plante trær i min hage og så min åker i dag».

Overfor det bibelteologiske spørsmålet om Guds rike er en fremtidig eller en nærværende størrelse, har kommentatorene ofte valgt det ene eller det andre alternativet. Men det er ikke nødvendig. (Også) her er poenget å kunne holde to tanker i hodet samtidig: Jesus kan godt ha ment begge deler, uten dermed å bli selvmotsigende. Slik tenkte allerede jødedommen på hans tid. Den doble forestilling om riket finnes f.eks. i rabbinsk tenkning. Det troende israelitt kan gå inn i Guds rike her og nå ved å «*ta på seg himmelrikets åk*», dvs. gi seg inn under Gud og holde Loven (sml. Jesus om sitt åk og sin byrde som er lett, i Mt 11,29f). Men samtidig bes det i Kaddish-bønnen om Guds kongedømme må komme og bli opprettet «*raskt og om ikke lenge/ snart*». De to tankene forenes f.eks. i en Targum, en aramaisk parafrase, over Mose sang i Ex 15: «*Herrens er*

kongedømmet i denne verden, og i den verden som kommer» (ha «olam ha-zzæ og ha'olam ha-bba»).

Poenget også hos Jesus er at Guds rike allerede eksisterer. Gud er allerede konge – det sier også de gammeltestamentlige salmer, og det visste Jesus godt. Og samtidig er poenget at Guds kongedømme aktiviseres og realiseres ved Jesu virke i gjerninger og ord. Dette igjen peker mot rikets fulle og endelige komme engang i den nære fremtid.

Konklusjon

Her har vi bare kunnet peke på en struktur, og på noen få steder til å belyse denne. For eskatologien – at tiden kommer fra fremtiden, er kommet, og er tilstede allerede nå – gjennomstrømmer hele Det nye testamente²⁵. For de første kristne var oppstandelsen et viktig tegn på det. Og her brukes et språk som vi ellers ikke bruker – et spennende og utfordrende språk som går rett inn på vårt møte med tiden. I NT får tiden en språklig spiss. Det språket sier viktige ting om menneskelivet og vår verden som sakprosa og andre språk ikke får sagt. Det utfordrer til livet her og nå. Det nærmer seg kunststartenes språk. Det nye testamente har et livs-poetisk språk. Og de første kristne forsto Jesu «*gjenkomst*» (parusi) først og fremst som *nærvær*. Han som de trodde var død, var fortsatt hos dem. Evigheten var nærværende – nå. Den oppstandne går fritt både ut av og inn i tiden. Se igjen avskjedstale i Joh kap.13-17.

'Alle vet hva tid er for noe, inntil de blir spurt om det', sa Augustin²⁶. Tiden er både lang og kort – også hos Jesus. Det er ikke så rart, han som godt kjente den gammeltestamentlige Gud, for hvem «*tusen år er som en dag og en dag som tusen år*» (Salme 90,4; 2.Pet 3,8). Tiden er ikke *for* kort – den er lang nok til å gripe her og nå, og til å være fullt og helt til stede i. Men den er kort – for dette livs øyeblikk varer ikke evig. Mennesket har bevissthet om sin egen død, sin ende. Men akkurat det kan også snus til en styrke.

Det Bibelske budskap om tid er: «Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet» (Salme 90,12)²⁷. Erfaringen sier det samme: Den som får høre at det er bare måneder eller uken igjen å leve, vil nok tenke mer på døden enn andre. Men vedkommende vil nok også tenke mer på livet – på det som er gått, og på det en har igjen av det – og på de som er igjen.

Om tiden tales det egentlig bare og best i lignelser. Det gjorde Jesus: «Himmelriket kan lignedes med en skatt som er gjemt i en åker... Himmelriket kan lignedes med en kjøpmann som lette etter fine perler. Da han kom over en meget verdifull perle, gikk han bort og solgte alt han eide, og kjøpte den» (SMt 13,44-46). «In every moment slumbers the possibility of being the eschatological moment. You must awaken it», sa Rudolf Bultmann Det kan være et budskap til elever i videregående skole. De har rett til å få hjelp til sitt livsprosjekt og til sin modning. De bør få se at de har potensiale. Så ta ikke tiden fra oss – og ikke dommen heller. Ta ikke fremtiden fra oss, og enden. Både historien og menneskelivet har en retning, et mål og en ende. For uten en ende blir tilværelsen vektløs og livet sløvt.

Noter

- ¹ F.eks. Gerhard von Rad: *Theologie des Alten Testaments* (1959-62, også i engelske utgaver). For en nyere og bred diskusjon, se særlig Helge Kvanvig: *Historisk Bibel og bibelsk historie: Det gamle testaments teologi som historie og fortelling*, Kristiansand: Høyskoleforlaget 1999.
- ² Her er det selvsagt tale om olivenolje.
- ³ Dette er dens bidrag til religionsdialogen i antikken og hellenismen, se f.eks. den interessante innføringen med kildelekter av Luther H Martin: *Hellenistic Religions: An Introduction*, Oxford University Press 1987.
- ⁴ En nyere systematisk-teologisk tilrettelegging av dette gis bla. hos Jürgen Moltmann: *The Coming of God: Christian Eschatology*, London: SCM 1996 (tysk original 1995). Moltmann er en av dem som særlig har arbeidet med eskatologien og håpet.
- ⁵ Den mest profilerte talsmann for 'avmytologi-

sering' var som kjent Rudolf Bultmann. Hans representativitet og virkningshistorie i moderniteten i vesten bør ikke undervurderes.

- ⁶ Det er forhåpentlig allment kjent at Jesus ble født under kong Herodes den store, cfr. Mt 2,1ff. Siden Herodes døde i år 4.f.Kr., må Jesus ha blitt født mellom år 7-4f.Kr. Totusenårsmerket passerte vi altså allerede en gang mellom 1993 og 1996. Dette bør ta luften av alle eventuelle milleniaristiske spekulasjoner. År 2000 er intet magisk tall eller magisk øyeblikk. Vi får en nyttårsaften som alle andre. Eller en dag som alle andre. Tid er noe høyst relativt. Det hindrer selvsagt ikke at vi kan feire selve jubileet for Jesu fødsel etter vår tidsregning - på julaften. Den greske munken Dionysios Exiguus som laget vår tidsregning engang på 500-tallet, gjorde etter sin tids forutsetninger en fantastisk god jobb med å beregne Jesu fødsel. Han bommet bare med ca. fire-fem små år.
- ⁷ En god innledning til den eskatologiske og apokalyptiske litteraturs fremvekst, historie og funksjon i mellom-testamentlig tid gis f.eks. i Collins, John: *The Apocalyptic Imagination: An Introduction to the Jewish Matrix of Christianity*, New York: Crossroad 1989.
- ⁸ Et sterkt nytt votum for dette estetiske grunnsyn er Templeton, Douglas A: *The New Testament as True Fiction: Literature. Literary Criticism, Aesthetics*, Sheffield Academic Press 1999. Se i det siste også Erik A Nielsen: *Solens fødsel: Seks teser om kristendommens hemmeligheter*, Fredriksberg: Anis 1998; Svend Bjerg: *Synets teologi*, Fredriksberg: Anis 1999; Hellemo, Geir: *Guds billedbok: Virkelighetsforsåelse i religiøse tekster og bilder*, Oslo: Universitetsforlaget 1999; Mathisen, Steinar: *Skjønnhet i tanke og kunst: Kunstfilosofiske studier*, Oslo: Akribe 1999.
- ⁹ Se særlig Tom Wright i debattboken Wright, NT and Marcus Borg: *The Meaning of Jesus: Two Visions*, London: SPCK og San Francisco: Harper Collins 1999, s.197-204 (202). Borg har gjort bredt rede for sin posisjon bl.a. i *Jesus and the Victory of God*, London: SPCK 1996; cfr. også *The Original Jesus*, Oxford: Lion 1996 (norsk utgave: *Historiens Jesus*, Oslo: Verbum 1999).
- ¹⁰ Skrifter som Daniel, 1.Henoksbok, 2.Baruk, 4.Esra og Johannes Åpenbaring.
- ¹¹ Særlig James Dunn har påpekt dette, cfr. *Unity and Diversity in the New Testament: An Inquiry into the Character of Earliest Christianity*, London: SCM/ Philadelphia: Trinity 2.ed. 1990, s.321f. Poenget med det betingede er

særlig fulgt opp av Ben Witherington: *Jesus, Paul and the End of the World: A Comparative Study in New Testament Eschatology*, Drovers Grove, IL: IVP 1992.

- ¹² Q angir her bare at det her dreier seg om stoff som er felles bare for Mt og Lk. Jeg tar ikke her stilling til eksistensen av en egen muntlig eller skriftlig Q-kilde (Quelle). Likeledes står S for særstoff.
- ¹³ Se særlig Erling Utnem: *Visst skal jorden bli ny! Det bibelske fremtidshåp*, Oslo: Luther 1987; Jesu gjenkomst - verdens håp, Oslo: Nye Luther 1992.
- ¹⁴ Dunn 1990: 320 ser dette annerledes: 'This is about as clear an example of an interpretative addition in the light of a changed perspective as we could find in the synoptic tradition'.
- ¹⁵ Cfr. Funk, Robert W, Ray W Hoover and The Jesus Seminar eds.: *The Five Gospels: The Search for the Authentic Words of Jesus*, New York: Macmillan 1993.
- ¹⁶ Flere har vist hvordan tidlig kristen profeti og charismatikk etterhvert viste seg å bli også mer problematisk en egentlig givende for de første kristne; både evangelietradisjonen, Paulus og Didache viser det. Se f.eks. David Aune: *Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World*, Michigan: Eerdmans 1983.
- ¹⁷ Se våkelignelsene om tyven om natten (QLk 12,39f/Mt 24,23), om husbonden som dro utenlands (Mk 12,33-37pp), om fikentreet (Mk 12,28fpp), om tjeneren med oppsyn (Mt 24,45f), om brudepikene (SMt 25,1-13 cfr. Lk 12,35-38), om pundene/talentene (QLk 19,12-27/Mt 25,14-30), og den store domslignelsen om Menneske-sønnen (SMt 25,31-45).
- ¹⁸ Om man vil lære elever i videregående forskjellen mellom disse to fremmedordene, kan en enkelt si at 'eskatologi' bare betegner tenkemåten at tiden har en ende (eskaton) mens 'apokalyptikk' er en litterær form med åpenbaringer (apokalypser), visjoner om tidsaldre mm.
- ¹⁹ Det er verdt å merke seg at det bare er en klar referanse til visjoner hos Jesus selv, i SLk 10,18: 'Jeg så Satan falle ned som et lyn fra

himmelen'. Andre mulige kandidater er hans opplevelse ved dåpen i Jordan, der beretningen bruker det apokalyptiske språk om at 'himmelen åpnet seg' for å gi den guddommelige åpenbaring, i dette tilfellet røsten - og duen som blir tolket som tegn (Mk 1,9-11pp). Men dette er det døperen som ser. I samme gate kommer den såkalte 'forklarelsen' på fjellet, men der er det disiplene som har visjonen, ikke Jesus selv (Mk 9,2-13pp).

- ²⁰ Selv om mange forskere mener at denne innledende oppsummeringen av Jesu budskap kan være formet av evangelistene, er det stor enighet om at den godt kan være en saklig dekkende sammenfatning av både det han sa og innholdsmessig mente. Også Allison 1998 er enig i dette.
- ²¹ Som CH Dodd reformulerte det.
- ²² Jfr. Jan-Olav Henriksen: «Uten dom blir tilværelsen vektløs»: Kan en Gud som dømmer skape et positivt selvbylde?, *Tidsskrift for Religion, Kirke og Samfunn* 4:1991, s.65-76
- ²³ Dette alternativet er svært fortjenstfullt satt på dagsordenen av Helge S. Kvanvig allerede i 1976: *Håpet om en annen verden: Verdensflukt og verdensforandring i lys av den kristne tro*, Oslo: Aschehoug 1976.
- ²⁴ Det eskatologiske og apokalyptiske språket er en viktig undertekst i 'den store bibelfortellingen'; cfr. nå Stordalen, Terje og Reidar Hvalvik: *Den store fortellingen: Om Bibelens tilblivelse, innhold, bruk og betydning*, Oslo: Bibelselskapet 1999.
- ²⁵ Cfr. nå Trond Berg Eriksen: *Tidens historie*, Oslo: Stenersens forlag 1999.
- ²⁶ De kirkelig handlingers tekster rammer inn livet.

Nils Aksel Røsæg
Forskningsleder Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo fra 1998. Dr.theol, adresse: Nils.A.Rosag@menfak.no